

MANİSA BAĞCILAR BANKASI: KURULUŞU VE ÖRGÜTLENME SÜRECİ (1917-1927)

Nejdet Bilgi*

Özet

Osmanlı'nın son dönemlerinde ekonomik faaliyet alanları büyük ölçüde yabancı veya gayrimüslimlerin elindeydi. İttihat ve Terakki Millî İktisat Politikası ile, Türk ve Müslümanları iktisadi hayatta daha etkili kılmaya çalışılmıştı. Bu politika doğrultusunda birçok şirket ve kooperatif yanında yerel bankalar da kurulmuştu. Özellikle Batı Anadolu, önemli tarım ürünlerinin yetiştirildiği ve ihracata konu edildiği bölgeydi. Bölgede İttihatçıların girişimiyle bazı finans kurumları oluşturulmuştu. Manisa Bağcılar Bankası da bunlardan biriydi. 1917 yılında kurulan banka, daha çok bağcılara yönelik faaliyet göstermişti. Banka 60 şahıs tarafından 150.000 lira sermaye ile kurulmuştu. Örgütlenme sürecinin tamamlanması ise 1927 yılını bulmuştu.

Anahtar Kelimeler: *Manisa, İzmir, Bağcılar Bankası, Finans Tarihi, Millî İktisat.*

Abstract

Manisa Bagcilar Bank: Foundation and Organization Process (1917-1927)

Areas of economic activity in the last period of the Ottoman Empire were mostly in the hands of foreigners or non-Muslims. The National Economic Policy of Union and Progress Party, was use the Turks and Muslims more efficient in economic life. In accordance with this policy, along with the Local Banks many companies and cooperatives have also been established. Especially Western Anatolia is an important region where agricultural products were exported. Therefore some financial institutions such as Manisa Bagcilar Bank were formed by the initiative of the Unionists. Bank, founded in 1917 with the capital of 150.000 liras by 60 people, mostly focused on vinegrowers. However, the completion of organization process has been completed in 1927.

Keywords: *Manisa, İzmir, Bagcilar Bank, Financial History, National Economy.*

Giriş

II. Meşrutiyet döneminin Millî İktisat Politikası, ülke ekonomisinde Türk ve Müslüman unsurları daha etkili kılmaya yönelikti. Osmanlı'nın son dönemlerinde Ekonomik faaliyet alanları büyük ölçüde yabancı veya gayrimüslim unsurların elindeydi. Türk ve Müslüman unsurlara daha çok geçimlik ekonomik faaliyet alanları kalmıştı. İttihat ve Terakki Fırkası (İT), iktidarda bulunduğu yıllarda, ekonomik bağımlılıktan kaynaklanan siyasi

* Yrd. Doç. Dr., CBÜ Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü/Manisa, nejdet.bilgi@gmail.com

bağımlılığı kırmanın yolunun ekonomiden geçtiğini fark etmiş ve bu yönde adımlar atmıştı.

İttihatçıların yerel uzantıları da bu çabaların içinde olmuş ve dönem boyunca birçok şirket ve kooperatif yanında yerel bankalar da kurulmuştur. Bu bağlamda, millî bankacılık faaliyetlerinin yoğunlaştığı bölgelerden birisi Batı Anadolu olmuştur. Özellikle İzmir ve hemen ardında yer alan Manisa ve Aydın, başta üzüm ve incir olmak üzere, önemli tarım ürünlerinin yetiştirildiği ve ihracata konu edildiği merkezlerdir. Her üç merkezde de İttihatçıların girişimiyle oluşturulmuş finans kurumları vardır ve Manisa Bağcılar Bankası da bunlardan biridir.

Bankanın Kuruluş Süreci

Batı Anadolu'da üzümün en yoğun olarak yetiştirildiği ve ticarete konu edildiği sancak, merkezi Manisa olan Saruhan'dır. İzmir'i Manisa'ya bağlayan demiryolunun bir kolu Balıkesir'e, diğer kolu Afyon'a uzanmaktadır. Manisa bu iki kolun birleştiği merkezdir. Ziraî üretim ve ticaret açısından önemli bir merkez olan Manisa'da, İttihatçıların ve yerel yöneticilerin bağcılık sektörüyle ilişkili bir banka kurulması düşüncesinin mimarı oldukları söylenebilir.

27 Kasım 1917 tarihinde Manisa'da kurulmuş olan Manisa Bağcılar Bankası, bu bakımdan İT'nin girişimleriyle kurulan millî bankalardan birisi durumundadır¹. Bankanın kuruluş çalışmalarına ilişkin ilk bilgiyi, bankanın geçici idare kurulunun, bankanın kuruluş amacı ve göreceği iş konusunda yöre bağcılarına gönderdiği mektubun yayınlandığı, 1 Şubat 1917 tarihli İktisadiyat Mecmuası'ndan öğreniyoruz. Mektupta banka için ilk toplantının “dünkü Cuma günü” gerçekleştiği belirtilmektedir². Devamında da ikinci toplantının Kânun-ı sani'nin ibtidasında, yani başlangıcında (1 Kânun-ı sâni 1332=14 Ocak 1917) yapılacağı belirtildiğine göre, bu ilk toplantının Kânun-ı evvel içinde yapıldığı anlaşılmaktadır. Buna göre, 1332 Kânun-ı evvel'inin son dan bir önceki cuması 5 Ocak 1917, ondan bir önceki 29 Aralık 1916 tarihlerine tekabül etmektedir. Dolayısıyla ilk toplantının bu iki tarihten birisinde yapılmış olması kuvvetle muhtemeldir.

Bu toplantı, dönemin Manisa Mutasarrıfı Tevfik Bey'in başkanlığında, Manisa İT Kulübü'nde gerçekleştirilmiştir. İT'nin Manisa Heyet-i Merkeziyesi Kâtib-i Mesulü Avni Bey, bankanın nizamnâmesini kuruculara sunmuş ve ardından toplantıya katılanlara beşer yüz liralık hisse senedi vermiş ve bankanın kuruluş sermayesi ilk toplantıda sağlanmışır. Kuruculardan 20.000 lira

¹ Toprak 1982, s.160, 161.

² “Bağcılar” 1332, s.3.

toplannmıştır ki, bu da ilk toplantıya 40 kişinin katıldığı anlamına gelmektedir. Bu ilk toplantıda kurucular arasından beş kişilik geçici bir idare heyeti de seçilmiştir. Bunlar İT Kulübü'nde düzenli olarak toplanarak, yöre bağcılarının hisse senedi olarak bankaya ortak olmalarının yollarını aramışlardır³.

İktisadiyat Mecmuası bankanın ilgi alanı hakkında şu bilgiyi vermektedir: “Birinci derecede bağların her türlü hastalıklardan muhafazasıyla tezyid ve ıslahına, bağlara muktezi malzeme ve saireyi ucuz fiyatla celp ve tevzie, bağcılara mutedil faizle ve müsait şartlarla para ikrazına, üzüm iştirâ ve fûruhtuna çalışacak. İkinci derecede: Sair muamelâtıyla ve mumelât-ı ticariye ve teşebbüsât-ı ümraniye ile iştigal edecektir.”⁴

Banka bağcılara borç para vermek, bağ sahiplerinin malını iç ve dış piyasalarda pazarlamak, bağcılıkla ilgili araç, gereçleri, yapay gübreyi yöreye getirip dağıtmak üzere kurulmuştur. Ayrıca her türlü komisyonculuk işine girişebilecek, kefalet, taşınır ve taşınmaz mallar karşılığında borç para verebilecek, pay senedi alım satımına girişebilecek, adi, ticari ve rehin senetleri iskonto edebilecekti. İkinci Meşrutiyet döneminde kurulan diğer şirketler gibi Manisa Bağcılar Bankası da, nizamnâmesinde faaliyet alanını oldukça geniş tutmuş, sını ve bayındırlık işlerinde ruhsat alıp şirket kurmayı, kurulmuş şirketlere katılmayı amaçları arasında göstermiştir⁵.

Geçici yönetim kurulu, bankanın kuruluş amacı ve göreceği iş konusunda bağcılara gönderdiği mektupta, bankanın “vilayet dâhilindeki umum bağcılarını ve üzüm ticaretini muhtekirlerin ellerinden kurtaracak ve bu millî ve mahallî ticareti arzu olunan dereceye is’ad edebilecek [çıkartabilecek]”⁶ bir kuruluş olacağını hatırlatıyordu. Mektup, bankanın üzümcülerin mallarını kendi hesaplarına satmak, bağ sahiplerine düşük faizle kredi açmak, dış piyasalarda yeni pazarlar bulmak ve her türlü bankacılık işlemlerini görmek üzere kurulduğunu belirtiyor ve bağcılarını bu “millî teşebbüse” katılarak 150.000 liralık sermayeden hisse almaya çağırıyordu⁷.

³ “Bağcılar” 1332, s.3; Toprak 1982, s.161, 229.

⁴ “Bağcılar” 1332, s.3-4.

⁵ Toprak 1982, s.161.

⁶ “Bağcılar” 1332, s.3; Toprak 1982, s.229.

⁷ Toprak 1982, s.229-230. Mektubun tam metni şöyledir: “Dünkü Cuma günü Mutasarıfı Teyfik Beyefendi'nin riyasetlerinde toplanan ileri gelen bağcılarla millî bankanın esasâtı hakkında müdavele-i efkâr olunmuştur. Teyfik Beyefendi bankaların lüzum ve fevaidinden büyük bir yukuf ile bahs ederek hazırunu tenvir eylemişler ve Kâtib-i mesul Avni Bey de bu banka için hazırlanan nizamnâmenin mevadd-ı esasîyesini okuyarak yapacağı işleri teşrih eylemişlerdir. Mecliste hazır bulunanlar bila-istisna bu efkâra tamamen iştirak ile derhal beşer yüz lira vermek suretiyle bankanın müessisliğini kabul etmişlerdir. Kırk kişiden ibaret olan müessislerin hemen ortaya koydukları sermaye yirmi bir liraya baliğ olmuştur. Merkez ve mülhakattan hisse senedâtı yazmak ve bankanın diğer esaslarını tezekkür ve ikmal etmek üzere müessisler

1 Şubat'ta yayınlanan mektuptan sonra, bankanın kurulacağına dair ilk bilgiye, 15 Şubat 1917 tarihli şu kısa haberde rastlıyoruz: “*Manisa Bağcılar Bankası - Manisa'da bağcılarını himaye etmek, bağcılığa dair muamelât-ı maliye ve ticariyede bulunmak maksadıyla bu namda bir şirket teşekkül etmek üzere dir.*”⁸ Bu haberden tam bir ay sonra yayınlanan başka bir haber, bankanın gayri resmi olarak kurulduğunu belirtmektedir: “*Üzüm ticaretiyle iştiğal etmek, üzüm cinsinin iyileşmesine çalışmak, üzümçülüğe müteallık ve üzümçülere faydeli muamelâtta bulunmak ve banka işleriyle şugullenmek üzere Manisa şehrinde yüzelli bin lira sermaye ile 'Bağcılar Bankası' namıyla bir anonim şirket teşekkül etmiştir. Şirketin sermayesi beş Osmanlı lirasından otuz bin hisseye münkasım olup müddeti suret-i katiyede teşekkülünden itibaren elli yıldır.*”⁹

Manisa Bağcılar Bankası'nın kurulmasına yol açan en önemli sebep, İzmir'de üzüm ticaretiyle uğraşan yerli ve yabancı tüccarların bir araya gelip sendikalaşarak üzüm fiyatlarını düşük tutmalarıdır¹⁰. Bu tröst oluşturma girişimine karşı, İT'nin yerel şubeleri örgütlenmeye çalıştığı gibi, Manisa Mutasarrıfı Tevfik Bey'in de bu bankanın kurulmasına önayak olduğu anlaşılmaktadır¹¹. Manisa bağcıları da kendilerini sömürmek isteyenlere karşı, böyle bir iktisadî birliğe olumlu bakmışlar ve bankanın kurulmasını desteklemişlerdir.

Manisa Bağcılar Bankası İdare Heyeti'nin, 15 Mart 1917 tarihinde yayınlanan ve 14 Şubat 1917 tarihini taşıyan ilanına göre, bankanın kuruluşu için aynı tarihte hissedar kaydına başlanmıştır. “Vatanperveran”ın katılımının temenni edildiği hissedar kayıt işlemlerine, 30 Nisan 1917 tarihinde son verileceği belirtilmektedir¹².

meyanından beş kişilik muvakkat bir heyet-i idare intihab olunmuştur. Bu heyet muntazaman İttihat ve Terakki Kulübü'nde ictima ederek merkez ve mülhakatın iştiyakına müracaat eyliyecektir. Kânun-ı sani'nin ibtidasında mutasarrıf beyefendinin taht-ı riyasetlerinde ikinci bir ictima-ı umumi akd olunacaktır. Bankanın umum sermayesi vilayet dâhilindeki umum bağcılarını ve üzüm ticaretini muhtekirlerin ellerinden kurtaracak ve bu millî ve mahallî ticareti arzu olunan dereceye is'ad edebilecek derecede olacaktır. Şimdiden büyük bir tehâlûkle iştiyake hahiş gösterilmektedir. Bu hususta matbuatla peyderpey malumat verileceğinden umum alâkadarânın bu millî teşebbüse iştiyakları intizar ve arzu olunur.” “Bağcılar” 1332, s.3; ayrıca bkz. Toprak 1982, s.375.

⁸ *Türk Yurdu* 1332, s.3334.

⁹ “Türklük” 1333, s.2374.

¹⁰ Toprak 1982, s.161.

¹¹ Toprak 1982, s.229.

¹² “Manisa” 1333, s.7-8. İlanın tam metni şu şekildedir:

“Manisa Bağcılar Bankası Heyet-i İdaresi'nden Biminetilkerim Manisa'da teşkil olunan, Bağcılar Bankası, nam Osmanlı Anonim Şirketi'nin sermayesiyle, müessisleri ve maksad-ı teşkiliyle müddeti ve şirkete dahil olacak hissedarânın

suret-i kayd ve işkirakleriyle temettüat-ı seneviyenin tarz-ı taksim ve tevzii bervech-i zîr bast ve beyan olunmağla memlekemizin iktisaden terakkisine pek büyük hizmeti görülecek olan işbu Osmanlı şirketine iştirak suretiyle gerek memlekete gerek kendilerine makbul ve meşru bir surette temin-i istifade etmeleri vatanperverândan temenni olunur.

1-Bankanın merkez-i idaresi Manisa şehri olub Memâlik-i Osmaniye'nin münasib mahalleriyle memâlik-i ecnebiyede şubeleri ve muhabirleri bulunacaktır. Bankanın maksad-ı teşekkülü mahsulat-ı arziyeden hassaten üzümlü ticaretiyle iştigal olub üzümcülerin mallarını gerek kendi hesaplarına yani komisyonculuk suretiyle alub satmak, üzümcülere ve eşhas-ı sâireden dûn faizle bankanın hissedarlarına para ikraz etmek, üzümlü mahsulünün nefasetini temin ve Memâlik-i Osmaniye ve ecnebiyede üzümlü için emin mahreçler tedarik etmek, malını bir müddet satmak istemeyen müstahsillerin mallarını depo ederek avans akçesi vermek, kefalet-i mutebere veya emlak-ı gayr-i menkule terhiniyle akçe ikraz etmek ve tevdiat akçeleri kabul etmek, hesab-ı cari açmak velhasıl bankaya müteallik bilumum muamelât-ı mâliye ve sarrafiyeyi icra etmek olub müddeti katiyen suret-i teşekkülünden itibaren elli senedir.

2-Bankanın müessisleri (Mebus Mustafa Fevzi Efendi, Hâlid Paşa, Karaosmanzâde Kâni Bey, Keresteci Hafız Mehmed Efendi, Buldanlı Hacı Mehmed Efendi, Giridli Selim Efendi, Adanalı Hacı Hafız Efendi, Külahdaşzâde Rıza Bey, Gazizâde Abdürrahim Efendi, Çiftlikli'nin Mehmed Efendi, Debbâğ Hacı Ahmed Efendi, Ermiyeli Hasan Efendi, İsmet Bey, Sarac Hüseyin Efendi, Emir Hasanzâde Şükrü Efendi, Hacı Şeyh Efendi, Aziz Ağa, Safder Bey, Emir Hasanzâde Mehmed Efendi, Boşnak Süleyman Efendi, Menemenlizâde Hâlid Efendi, Fırıncı Haydar Efendi, Kardicalı Mustafa Bey, Fenercizâde İbrahim Efendi, Menzilizâde Hacı Hasan Efendi, Üskübi Hacı Mustafa Efendi, Bosnalı İbrahim Efendi, Şâkir Beyzâde Ahmed Bey, Helvacı Ali Rıza Efendi, Şerif Şâkir Efendi, Hacı Ömer Efendizâde Mustafa Efendi, Sarac Hacı Mustafa Efendi, Nalbandoğluzâde Galla Bey, Urgancının Hacı Osman Efendi, Şişeci Halid Efendi, Kardicalı Emin Bey, Arpacı Hacı Ahmed Ağa, Yaya Köylü Mustafa Efendi, Tepecikli Mehmed Ağa, Akhisar'dan Sındırgılızâde Mehmed Bey, Salihli'den Hasan Vafî Efendi, Manisa'dan Yasınbeyzâde Mehmed Bey, Paketçizâde Ali Efendi, Haffaf Kâmil Efendi, Çakalzâde Hafız İbrahim Efendi, Tatar Karyesi'nden Hüsameddin Efendi, Kasaba'dan Caferizâde Cemal Efendi, Alaşehir'den Asaf Bey olub beheri bervech-i peşin beşer yüz lira vermek suretiyle ceman yirmi beş bin Osmanlı lirası ita etmişler. Ve meblağ-ı mezkûr elyevm Manisa Ziraat Bankası Sandığı'nda mahfuz bulunmuştur.

3-Banka'nın sermayesi 'yüz elli bin' Osmanlı lirasından ibaret olub beheri 'beşer' Osmanlı lirası kıymetinde otuz bin hisseye münkasıdır. İşbu otuz bin hisseden beş bin hissesi bervech-i bâlâ peşin akçe ile müessisleri tarafından alınmış olmağla bankaya kayd edilecek diğer zevat için meydana çıkarılan hisse senedleri yirmi beş binden ibaret bulunmuştur. Bankanın yüz elli bin liradan ibaret bulunan sermayesi heyet-i umumiye kararıyla iki misle iblağ edilebilir. Beşer lira kıymetinde bulunan hisse senedâtının bedelleri bervech-i âti tesviye edilecektir:

Beher hissenin yüzde yirmisi olan bir lira hîn-i imza ve kaydda tesviye edilecek

Beher hissenin yüzde kırkı olan iki lira önümüzdeki sene Ağustos'un ibtidasında

Beher hissenin yüzde kırkı olan iki lira önümüzdeki sene Teşrin-i sânisinin ibtidasında

Bu suretle hisse bedelleri gelecek sene Teşrin-i sânisinin ibtidasında kâmilten tesviye edilmiş olacak ve hissedarânın almış oldukları muvakkat ilm ü haberler o zaman hisse senedât-ı asliyesiyile tebdil olunacaktır.

Hisse senedi bedellerini bâlâda gösterilen eyyâm-ı muayenede tesviye etmeyen hissedardan geçen günler için yüzde altı hesabıyla faiz alınacak ve müddet-i muayeneden itibaren üç ay sonra dahi tesviye edilmeyen hisse senedâtı meclis-i idarece bi'l-ilan âhere satılacak ve bundan hâsil olacak kâr ve zarar tamamıyla hisse sahibine aid olacaktır. Hisse senedi bedelinin ikinci ve

Bu ilanda, bankanın kurucuları olarak 48 kişinin ismi verilmektedir. Daha önce ilk toplantıya 40 kişinin katıldığı duyurulmuştur. Aradan geçen yaklaşık bir aylık dönemde kurucu ortak sayısı 8 kişi artmıştır. İlanı göre, her ortaktan peşin olarak 500'er liradan toplam 25.000 lira toplanmıştır. Bu durumda ortak sayısının 50 olması gerekirdi ki ilanın sehven iki isim eksik basıldığı anlaşılıyor. İlanda toplanan paraların Manisa Ziraat Bankası Sandığı'na konulduğu da belirtiliyor.

İlanı göre, hisse senetlerinin bedelleri üç aşamada toplanacaktır. Her hissenin %20'si söz konusu tarih aralığındaki kayıt sırasında, %40'ı 1917 Ağustos başında ve kalan %40'ı da 1917 Kasım başında ödenecektir. Ödeme işlemi tamamlandıktan sonra, hissedarların ellerindeki geçici belgeler hisse senetleriyle değiştirilecektir. Hisse senetleri Türkçe matbu ve sahibinin adına yazılı olacaktır. Ayrıca sahipleri Osmanlı tebasından olacaktır. On hisse

üçüncü taksitlerini vaktinden evvel tediye edenlere o taksitlerin muayyen olan zaman-ı tediyesine kadar senevi yüzde dört hesabıyla faiz verilir.

4-Hisse senedleri Türkçe matbu ve nâma muharrer olub hâmilleri Osmanlı olacaktır. Hisse senedleri kabil-i bey' ve fûruht olub ancak bu babda meclis-i idarenin malumat ve muvafakati şarttır. Hisse senedleri banka nazarında kabil-i inkısam olmayub banka her hisse senedi için bir sahib tanır.

Bir hissedarın vâris veya dâyinleri hiçbir sebeble bankanın emval ve emlakinin taht-ı hacze vaz'ını talep ve bankanın emval idaresine müdahale edemezler. İstifa-yı hukuk için bankanın muhasebe defterleriyle heyet-i umumiyenin kararlarını kabule mecburdurlar.

5-Müessis veya hissedarlardan birinin vefatı vukuunda mâlik olduğu hisse senedleri veznesine intikal eder. Ancak bankaca muamele-i kaydiye tecdid olunmadıkça muteber olamaz. Verese tâlib olurlar ise kâr ve zararı kendilerine aid olmak üzere hisse senedlerini bankaca satılıb itman-ı hasılası alâ mâ-faraz-Allah verese beyninde taksim edilmek üzere kendilerine verilir. Esna-yı müzayedede vereseden tâlib bulunur ise tercih olunur.

6-Lâakal on hisse senedine mâlik olan hissedar inikad edecek heyet-i umumiyeye dâhil olub her 'on' hisse için bir reyi bulunur. Ancak ne kadar çok hisseye mâlik olursa olsun bir hissedarın (yirmi)den ziyade reyi olamaz.

7-Her sene bankanın hesabı görülüb hasılât-ı gayr-i sâfiyeden memurin ve müstahdemin maaşât ve ücretiyle bilcümle masraf tenzil ve yüzde on ihtiyat akçesi çıkarılır. Bundan sonra kalan hasılât-ı sâfiyeden evvel emirde tediye edilmiş hisse bedelâtı nisbetinde umum sermayedarâna yüzde beş, birinci hisse-i temettü verilir ondan sonra kalan mebalığden yüzde (8) meclis-i idare azasına, yüzde (20) müessislere, yüzde (3) müfettişlere, yüzde (5) memurin ve müstahdemine, yüzde (7) bağların ve üzümcülüğün terakkisine, yüzde (2) tensib olunacak umur-ı millîye ve hayriyeye, yüzde (55) ikinci hisse-i temettü olarak hissedarâna tevzii ve taksim olunur. Hissedarâna verilecek yüzde beş ile yüzde ellibeş temettü hisseleri bankanın merkezîyle ilan edilecek diğer mahallerde tevzii ve ita olunur.

İşte hissedarlarına inayet-i hakla azami menfaat temin edecek ve bilhassa bağcıların refah-ı haline hizmet eyleyecek olan şu müessese-i mâliyyeye iştirak etmeleri vatanperverândan temenni ve muamele-i kaydiyeye 1332 sene-i mâliyesi Şubat'ın birinci gününden beda edilerek 333 senesi şehri Nisan'ın otuzuncu günü nihayet verileceği ilan olunur.

Fi 22 Rebiülahir 1335 ve fi 1 Şubat 1332"

senedine sahip olan hissedar genel kurul toplantılarına katılabilecek ve her on hisse için bir oy sahibi olacaktır. Ancak ne kadar çok hissesi olursa olsun, bir hissedar 20'den fazla oy sahibi olamayacaktır.

İlana göre, bankanın hesabı her yıl görülecektir. Öncelikle gayrisafi hasıladan görevli maaşları ve ücretleri ile tüm masraflar ve %10 ihtiyat akçesi ayrılacaktır. Geriye kalan safi hasılatın %5'i birinci hisse geliri olarak hissedarlara verilecektir. Geriye kalan meblağın %3'ü müfettişlere, %5'i memur ve çalışanlara, %7'si bağların ve üzümçülüğün ilerlemesine, %2'si uygun görülen millî ve hayrî konulara ve %55'i de ikinci hisse geliri olarak hissedarlara dağıtılacaktır.

Bu girişimin resmi nitelik kazanabilmesi, birtakım bürokratik, hukuki ve siyasi kararlar sürecinin tamamlanması ile olabilecektir. 14 Şubat – 30 Nisan 1917 tarihleri arasındaki kayıt işlemlerinden sonra, bankanın kuruluşu ile ilgili resmi işlemleri, 15 Temmuz 1917'den başlayarak izleyebiliyoruz. Saruhan Mebusu Mustafa Fevzi, Mehmet Kâni ve arkadaşlarının hazırladıkları dâhili bir nizamnâme ile Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne başvurularak resmileşme süreci başlatılmıştır. Bu başvuru öncesinde, resmileşmenin ilk aşaması kabul edilebilecek başkaca bir sürecin işletilip işletilmediğini bilemiyoruz. Nezaret'e başvurunun tarihi tam olarak bilinmemekle beraber, 1917 Haziran'ı veya Temmuz başları olarak tahmin edilebilir.

Başvuru belgelerine göre, adı Manisa Bağcılar Bankası olan bankanın merkezi Manisa olacaktır. Amacı ise toprak mahsullerinden; özellikle üzüm ticaretiyle bağların ıslahına yönelik işlemler ile uğraşmak ve bağcılara borç para vermektir. Bankanın 150.000 lira sermayeli ve elli yıl süreli olması tasarlanmıştır. Tam tarihini şimdilik belirleyemediğimiz bu başvurunun Nezaret tarafından 15 Temmuz 1917 tarihinde bir tezkere ile Şura-yı Devlet'e havale edildiği belgelerden anlaşılmaktadır. Başvuru evrakı burada Maliye ve Nafia Dairesi'nde okunmuş ve bazı eksiklikler tespit edilerek düzeltilmek üzere Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne geri gönderilmiştir. Şura-yı Devlet Maliye ve Nafia Dairesi'ne göre, şirket layiha-i nizamiyesinin beşinci maddesinin beşinci fıkrasında, şirketin taşınmaz malların rehin verilmesi karşılığında bağcılara borçlanmada bulunacağı yazılı olduğu, halbuki aynı layihanın 73. maddesinde şirketin hükümetten izin almak şartıyla tahvil çıkarmasının yetkisi dâhilinde bulunduğu belirtilmektedir. Daire, şirketin bu yetkiyi kullanması halinde, niteliğinin, aldığı malın parasını satıldıktan sonra ödeyen bir kredi konsiye şirketine dönüşeceğini ve bu tür şirketler hakkında özel kurallar oluşturulması gerektiğini belirtmiş ve öncelikle bu konunun değerlendirilmesi için söz konusu

belgeleri Nezaret'e geri göndermiştir¹³. Nezaret'ten gönderilen ve Ticaret Müdür-i Umumiliği tarafından yazılan cevabi açıklamada; Manisa Bağcılar Bankası'nın kurulmasındaki asıl amacın, üzüm ticaretinin ilerlemesi ve bağların ıslahı için bağcılara her şekilde yardım etmek olduğu, bu yardımın da en önemli yönünün bağcılara gerekli sermayenin borçlanma yoluyla tedarik ve verme şeklinde olacağı belirtilmiştir. Bu durumda, bağcılarının gösterecekleri teminat bağlarıyla sınırlı kalacağından, bankayı taşınmaz malın rehin edilmesi karşılığında borç para vermeye yetkili kılmanın gerekli olduğu belirtilmiştir. Bununla birlikte, bankanın kredi konsiye mahiyetini kazanmaması için tahvil çıkarmasının engellenmesi maksadıyla, nizamnâme-i dâhili layihasının 73. maddesine, hükümetten ruhsat alınmadıkça tahvil çıkaramayacağına dair bir kayıt eklenmiş olduğu, fakat bunun da şirketin mahiyetini sakınılan şekle yaklaştırır nitelikte görülmesi halinde, kaldırılmasında bir mahzur bulunmadığı bildirilmiştir¹⁴.

Şura-yı Devlet Maliye ve Nafia Dairesi 30 Ağustos 1917 tarihinde, şirket layihasını madde madde incelemeyen önce, bu meseleyi müzakere etmiştir. Buna göre, hükümetten izin almak şartı bulunsa bile, tahvil çıkarma yetkisine, taşınmaz mal karşılığında bağcılara borç verecek olan şirketin nizamnâme-i dâhili layihasında başlangıçta yer verilmiş olmasını uygun görmeyerek, adı geçen 73. maddenin ilgili fıkrasını kaldırmıştır. Buna da Nezaret'in açıklamasını dayanak göstermiştir. Bununla birlikte, hisse senetlerinin hibe veya başka şekillerde başkalarına geçmesinde ve veresiye geçecek hisse senetlerinin söz konusu edilen 11. ve 12. madde ile 22. maddenin meclis-i idare (yönetim kurulu) kararlarının alınması ve uygulanması hakkındaki fıkrasının ve diğer maddelerin matbu numuneye ve Şura-yı Devletçe benzerleri hakkında alınan kararlara uymayan cümlelerini ve genel kurul üyelerinin sahip olacakları hisse adedinin belirtilmesine ilişkin olan 37. maddesini, usule ve benzerlerine göre düzeltmiştir. Daire, bu işlemlerden sonra, layihanın yeni şeklini şirket adına hareket eden kuruculardan Mustafa Fevzi Bey'e imzalatmış ve layihanın düzeltilmiş matbu bir nüshasını, incelenmek üzere Şura-yı Devlet genel kuruluna sunmuştur. Şura-yı Devlet genel kurulu, Maliye ve Nafia Dairesi'nden gelen layihanın son şeklini inceleyerek, usul ve nizama uygun bulmuş ve layihanın tashihli matbu bir nüshasını 4 Eylül 1917 tarihinde hükümete havale etmiştir¹⁵.

Hükümet 5 Eylül 1917'de konuyu görüşerek, kurulması talep edilen şirketin nizamnâme-i dâhili layihası içeriğini ve Şura-yı Devletçe yapılan

¹³ BOA, *DUİT*, Lef 3.

¹⁴ BOA, *DUİT*, Lef 3.

¹⁵ BOA, *DUİT*, Lef 3.

değişiklik ve düzeltmeleri onaylamıştır. Buna bağlı olarak Manisa Bağcılar Bankası'nın kurulmasına ilişkin işlemlerin gerçekleştirilmesi için, söz konusu belgelerin Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne havalesini belirten bir mazbata, layiha ve bu çerçevede kaleme alınan bir irade-i seniye layihasını hazırlayarak imzalamış ve Padişah'a sunmuştur¹⁶. Padişah da bu irade-i seniye layihasını aynen tekrarlayarak, 10 Eylül 1917 tarihinde Manisa Bağcılar Bankası'nın kurulduğuna dair irade-i seniye imzalamıştır. Padişah'la birlikte sadrazam ve nazırların da imzalarını taşıyan söz konusu irade-i seniye metni şu şekildedir:

*“Bâb-ı Âli Daire-i Sadaret-i Uzma / Amedi-i Divan-ı Hümayun / 108
İrade-i Seniye*

Merkezi Manisa'da olarak mahsulât-ı arziyeden bilhassa üzüm ticaretiyle bağların ıslahına aid muamelâtı icra ve nizamnâme-i dâhilisinin mevad-ı mahsusası ahkâmına tevfîkan akçe ikraz etmek gibi muamelât-ı maliye ve sarrafiyeyi ifa eylemek üzere yüz elli bin lira sermaye ve elli sene müddet ile “Manisa Bağcılar Bankası” unvanı altında bir şirket teşkili için Saruhan Mebusu Mustafa Fevzi Efendi ile rüfekasına Şura-yı Devlet ve Meclis-i Vükela kararlarıyla ruhsat verilmiştir.

Bu irade-i seniye'nin icrasına Ticaret ve Ziraat Nazırı memurdur. Fi 22 Zilkade sene 1335 fi 10 Eylül sene 1333 [1917]”¹⁷

İttihatçıların güdümüyle kurulan bankanın, nizamnâme-i dâhilisine göre 60 kurucu üyesi bulunmaktadır¹⁸. Kuruculardan 35'i İT'ye kayıtlıydı¹⁹. Bankanın

¹⁶ BOA, MV, 248/8; BOA, DUİT, Lef 1.

¹⁷ BOA, DUİT, Lef 2.

¹⁸ BOA, DUİT, Lef 4/2.

¹⁹ Ökçün 1975, s.430-433. Ökçün kurucuların sayısını 58 olarak vermektedir. Ökçün'ün verdiği kurucular listesinden biraz farklı bir liste için (48 kişi), bk. “Manisa” 1333, s.7-8; Toprak 1982, s.161-162. Banka'nın nizamnâme-i dâhilisinin birinci maddesinde belirtilen kurucu üyelerin isimleri şöyledir: 1-Saruhan mebusu Mustafa Fevzi Efendi, 2-Karaozsmanzâde Hâlid Paşa, 3-Hacı Mahmud Beyzâde Kâni Bey, 4-Keresteci Hâfız Mehmed Efendi, 5-Buldanlı Hacı Mehmed Efendi, 6-Tüccardan Giridli Selim Efendi, 7-Adanalı Hacı Hâfız Hasan Efendi, 8-Külahdaşzâde Rıza Bey, 9-Gazizâde Abdürrahim Efendi, 10-Çiftliklinin Mehmed Çavuş Efendi, 11-Debbağ Hacı Ahmed Efendi, 12-Ermiyeli Hasan Efendi, 13-Hüseyin Beyzâde Yenişehirli İsmet Bey, 14-Sarac Hüseyin Efendi, 15-Emir Hasanzâde Ömer Efendi mahdumu Şükrü Efendi, 16-Hacı Şeyh Mehmed Efendi, 17-Kardicalı Aziz Ağa, 18-Giridli Safder Bey, 19-Emir Hasanzâde Mehmed Efendi, 20-Bosnalı Süleyman Efendi, 21-Menemenlizâde Halid Efendi, 22-Fırınacı Haydar Efendi, 23-Kardicalı Mustafa Bey, 24-Fenercizâde Hacı İbrahim Efendi, 25-Şükrü Beyzâde Ahmed Bey, 26-Helvacı Ali Rıza Efendi, 27-Hacı Ömer Efendizâde Mustafa Efendi, 28-Kosovalı Şerif Şakir Efendi, 29-Sarac Hacı Mustafa Efendi, 30-Nalbandoğlu Halil Ağa mahdumu Ali Bey, 31-Yemişçi Kâtibzâde İbrahim Efendi, 32-Urgancının Hacı Osman Ağa, 33-Kardicalı Sakallızâde Mustafa Fehmi Efendi, 34-Şişeci Halid Efendi, 35-Kardicalı Emin Bey, 36-Arpacı Hacı Ahmed Ağa, 37-Palamut Nahiyesi'nden Kaymakam Hacı Şabanzâde Mustafa Fehmi Efendi, 38-Tepecikli Mehmed Ağa, 39-

idare meclisi üyeleri arasında İttihatçı, hoca ve hukukçu Manisa mebusu Akhisarlı Mustafa Fevzi Bey de bulunuyordu. Kurucular arasında Manisa İT reisi Karaosmanoğlu Halit Paşa, Akhisar İT reisi Sındırgılıoğlu Mehmet Bey, Salihli İT reisi Hasan Vasfi Bey, Manisa Belediye Meclisi ve İT İdare Meclisi üyesi Çiftliklerin Mehmet Çavuş, İT Manisa Meclis-i Umumî üyesi Kardıcalı Mustafa Efendi, Manisa Musevî cemaatinin cismanî reisi ve İT idare meclisi üyesi üzüm tüccarı Bohor Gomel Bey yer almaktaydı²⁰. Bankanın kuruluşu aşamasında “*kâmilên Müslüman olan müessisler*”den²¹ söz edilmiş olmakla beraber, kurucular arasında Bohor (Teymur) Gomel Bey’in de yer aldığı görülmektedir.

Sermayesi 5 liralık 30.000 paya ayrılmış, 150.000 Osmanlı lirası olan bankanın hisse senetleri, isme yazılıydı ve sadece Osmanlı tâbiyetinde olanlarca satın alınabiliyordu²². Mevcut hisse senetlerinin 109.000 liralık kısmı satılmış, kalan 41.000 liralık senet I. Dünya Savaşı sonrası gerçekleşen işgal dolayısıyla satılamamıştır²³.

Kurulduktan sonra çalışmalarına başlayan banka, bağcılara lâzım olan kükürt ve göztaşı gibi şeyleri, bağcıların çıkarlarına uygun olarak peşin veya senetle satmaktadır. Bağcıların ürününe karşılık para verilmekte, isteyenin ürünü depolanmakta veya satılmaktadır. Bu işlemde %1 civarında cüzi bir komisyon alınmaktadır. Başlangıçta ürün satımlarında ardiye kirası alınmazken, daha sonra çuval başına 5 kuruş alınmaya başlanmıştır. Ayrıca üreticilere kefaletle % 9 faiz ve % 2 komisyonla borç para da vermiştir²⁴.

Manisa Bağcılar Bankası, savaşın sonlarına doğru devletin iç borçlanmaya başvurması üzerine, 4 Haziran 1918 tarihinde İtibar-ı Millî Bankası’nın İzmir şubesine 44.320 Osmanlı lirası yatırarak devlete borç

Akhisar’dan Sındırgılızâde Mehmed Bey, 40-Manisalı Yasin Beyzâde Mehmed Bey, 41-Paketcizâde Ali Efendi, 42-Çakalzâde Hâfız İbrahim Efendi, 43-Haffaf Kamil Efendi, 44-Tatar Karyesi’nden Hüsameddin Efendi, 45-Salihli’den Hasan Vasfi Efendi, 46-Kasaba’dan Caferizâde Cemal Efendi, 47-Alaşehir’den Asaf Bey, 48-Ahmed Çavuşoğlu Bayram Efendi, 49-Kâtib Ali Efendi, 50-İzmirli Karagözzâde Mehmed Efendi, 51-Denizlili İsmail Hakkı Efendi, 52-Hasan Çavuş mahdumu Halil Efendi, 53-Teymur Gomel Efendi, 54-Gevgilili Sezai Bey, 55-Mürteza Abdi Bey, 56-Menzilcizâde Hacı Hüseyin Bey, 57-Miskci Hacı Mustafa Efendi, 58-Bosnalı İbrahim Efendi, 59-Cemal Efendizâde Abdülhalim Efendi, 60-Sarımsakçı Musa Beyzâde Ahmed Bey. BOA, *DUİT*, Lef 4/2. Belgede 50. sıradan sonra Kâtib Ali Efendi’nin mükerrer yazıldığı görülmektedir.

²⁰ Toprak 1982, s.162-163. Aynı yerde diğer İttihatçı kurucu üyelerin adları ve meslekleri de verilmektedir.

²¹ “Bağcılar” 1332, s.3.

²² Toprak 1982, s.162.

²³ *Anadolu* 1340.

²⁴ *Anadolu* 1340.

vermiştir²⁵. Başka bir haberde, iç borçlanma için Manisa'ya gönderilen ve orada kalan 1.246,5 liranın Bağcılar Bankası'na teslim edilmesi isteğinin, Osmanlı Bankası'na yazıldığı belirtilmektedir²⁶. Bu da İT yönetiminin mali sıkıntıları aşmak için, kendi eliyle kurduğu bankalardan, bu çerçevede de Manisa Bağcılar Bankası'ndan yararlandığını göstermektedir.

Manisa Bağcılar Bankası 1917 yılı geliri olarak her hisseye 150'şer kuruş kâr payı dağıtmıştır. 19 ve 25 Haziran 1918 tarihlerinde yayınlanan gazete ilanlarına göre, hissedarlar kâr paylarını tatil günleri dışında her gün banka veznesinden alabileceklerdir²⁷. Bu da bankanın kısa dönemde hissedarlara % 25'den fazla sayılabilecek oranda kazanç sağladığı anlamına gelmektedir.

Mütareke ve İşgal Dönemi

Manisa Bağcılar Bankası I. Dünya Savaşı'nın son yılına girerken kurulmuştu. Savaş şartları dolayısıyla fazlaca faaliyet gösterememiştir. Savaşın sona ermesinin ardından meydana gelen Yunan işgali ve işgalden kurtulurken meydana gelen Manisa yangını, bankanın büyük ölçüde zarar görmesine ve sermayesinin önemli bir kısmının ziyan olmasına neden olmuştur²⁸.

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonraki süreçte, bankanın faaliyetleriyle ilgili fazla bilgi bulunmamaktadır. Dönem içinde karşılaşılan ilk faaliyet, 1919 yılı olağan kongresi ile ilgilidir. Bankanın nizamnâme-i dâhilisinin 39. maddesi, bankanın heyet-i umumiyesinin her sene Mayıs ayı içinde, suret-i âdiyede Manisa'da toplanmasını öngörmektedir. Nizamnâme-i Dâhili'nin 40. maddesi ise, heyet-i umumiyenin toplanmasıyla ilgili duyuruların, toplanma gününden yaklaşık bir ay önce, vilayet resmi gazetesi ile meclis-i idarenin tespit edeceği gazetelerde yayınlanması gerektiğini belirtir²⁹.

Bu hükümler çerçevesinde, bankanın 1919 yılı genel kurulu için Nisan başlarında yaptığı duyuruya göre, bankanın heyet-i umumiyesinin 3 Mayıs 1919 tarihine denk düşen Cumartesi günü idare merkezinde toplanmasına karar verilmiştir. Bu genel kurula asaleten veya vekaleten on hisseye sahip olan hissedarlar, 15 gün önceden hisse senetlerini bankanın merkezine makbuzla teslim edecekler ve karşılığında giriş belgesi alacaklardır³⁰. Söz konusu duyuruda kurulun "ruznâme-i müzakerat"ı, yani gündemi şu şekildedir: "*I-Sene-i sabıka zarfında bankanın ifa eylediği bilcümle muamelât ve hesabat*

²⁵ *Anadolu* 1918a.

²⁶ *Anadolu* 1918c.

²⁷ *Anadolu* 1918b.

²⁸ Atasagun 1943, 161.

²⁹ BOA, *DUİT*, Lef 4/5.

³⁰ "Manisa" 1919.

hakkında meclis-i idare müfettiş raporunun kıratı. 2-Bilançonun tasdik ve temettüün tevziine mezuniyet itası. 3-İstifa eden meclis-i idare azalarının yerine aza intihabı. 4-Meclis-i idare azalarına sene-i âtiye zarfında azarilecek hakk-ı huzurun tayini. 5-Kontrol heyetinin intihabı. 6-Nizamnâme-i dâhiliden bazı mevadın tayini.”³¹

Bankanın 3 Mayıs 1919 Cumartesi günü toplanacak genel kurulunun, basında çok yankı bulmadığı söylenebilir. Fakat kurulun yapılacağı gün, yani 3 Mayıs tarihinde yayınlanan bir yazı, dönemin yeni şartları gereği, bankanın bir siyasi mücadele alanı haline geldiğinin ipuçlarını vermektedir³². Manisa'dan Said Âli imzasıyla kaleme alınan yazı, bankanın sadece siyasi değil, kişisel nüfuz mücadelesine de sahne olduğunu göstermektedir. Özellikle istifa eden idare meclisi üyelerinin yerine yenileri için yapılacak olan seçimin, bu bağlamda önemli olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim yazıda buna vurgu yapılmaktadır.

Said Âli bankadan söz ederek, Manisa'nın bu yegâne millî kuruluşunu yıkmak veya devirmek maksadıyla değil, daha kapsamlı ve daha yararlı iş görmesini sağlamak için görüşlerini dile getirdiğini belirtiyor. Manisa'nın dönemin şartlarında bir değil birkaç mali kuruluşa ihtiyacı bulunduğunun inkâr edilemeyecek bir gerçek olduğunu söylüyor. Bulgaristan'da esir bulunduğu yıllarda, azami 40.000 nüfusu bulunan Eski Zağra kasabasında altı banka bulunduğuna, bunların tümünün devlet tarafından kurulduğuna ve halkın da kredi bulmada sıkıntıya maruz kalmadığına, hayranlıkla şahit olduğunu belirtiyor. Bulgaristan'da en küçük kasabalarda bile en az iki banka bulunduğunu ve bu bankaların hepsinin çok düzenli ve hızlı işletildiğini de vurguluyor.

Yalnızca rençber ve daha çok bağcılarla çevrili olan Manisa'da ise, yoğun çabasına rağmen kendisinden beklenen faydanın sağlanamadığı bir Ziraat Bankası'nın, bir de rençber ve bağcılar adına kurulan Bağcılar Bankası'nın bulunduğunu, bir iki tane de faaliyet alanı çok sınırlı olan küçük müessesenin açıldığını belirtiyor.

Bağcılar Bankası'nın gerçekte Ziraat Bankası'nın eksikliğini tamamlamak ve beklenen yararı sağlamak üzere kurulduğunu, kendisinin bu bankayı devirmek, yıkmak gibi bir maksadı bulunmadığını, bu konuda partizanlığın ve adi çıkarıcılığın hiçbir zaman söz konusu olamayacağını vurguluyor. Dolayısıyla kendisinin bu şekilde suçlanamayacağını ima ediyor. Ardından da bankayı

³¹ “Manisa” 1919.

³² Said Âli 1335.

şimdiye kadar yönetenlerin yararlı hizmet edemeyecekleri kanısında olduğunu açıkça ifade ediyor.

Yazının devamında, toplanması kararlaştırılan kongrede bankanın Nizamnâme-i Dâhilisi'nin iyice incelenerek, bazı maddelerin değiştirilmesi ve bankanın sıkıntıdan kurtarılması isteği dile getiriliyor. Amacın saldırı değil barış ve ıslah olduğu vurgulanıyor. Bunun da tecrübeli, kabiliyetli ve çıkararılıktan uzak bir idare meclisi ile sağlanabileceği belirtiliyor. Mevcut yönetimin ise çoluk çocuktan, daha dün ticarete atılıp kolay yoldan sermaye sahibi olmuş çıkararılılardan oluştuğu ve bunlarla iş görülemeyeceği iddia ediliyor.

Said Âli yazıyı bitirirken hem bazı önerilerde bulunuyor, hem de genel suçlamalarını daha da özelleştiriyor. Banka meclisinde maliyecî uzman üyelerin de bulunması ve hatta bunların oy ve karar sahibi olmaları gerektiğini kongre heyetine hatırlatıyor. Ardından yılda beş defadan az olmamak üzere, banka işlemlerini teftiş ederek raporlar hazırlayıp kongreye sunması gereken kontrol heyetinin, bunu kesinlikle hiçbir zaman yapmadığını iddia ediyor. Hatta kontrol heyetinde bulunan eski İT Manisa Kâtib-i Mesulü olan Avni Bey'in tutuklanarak İstanbul'a gönderileceği sırada, mührünü Manisa'da bıraktığını ve eski mebus Haydar Bey'in de hapiste ve yakalanıp gönderildiği sırada raporlar hazırlattığını ilave ediyor. Dolayısıyla hiçbir teftiş ve incelemeye dayanmayan bu raporları, en fazla göz önünde bulundurulması gereken bir mesele olarak kongre heyetinin dikkatine sunuyor.

Said Âli'nin bu tarihlerdeki siyasi atmosfere daha hakim durumda bulunan Hürriyet ve İtilaf Fırkası'na yakın durduğunu, en azından İT muhalifi olduğunu yazının satır aralarından okumak mümkündür. Kurduğu cümleler, basına yansımamış olmakla beraber, hakkında siyasi ve şahsi ihtiras içeren suçlamalara maruz kaldığını göstermektedir.

Şimdilik bu kongre hakkında ulaşılabilmüş bilgi bulunmamaktadır. Fakat bu tarihten 12 gün sonra İzmir, 22 gün sonra Manisa Yunan işgali altına girmiştir. Bankanın Yunan işgali döneminde yani 1919-1922 yıllarında nasıl çalıştığına dair bilgiler yeterli değildir. Ancak faaliyetini sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Manisa'nın işgalinden üç aya yakın bir süre sonra, Ağustos ortalarında basında yer alan küçük bir haber, bankanın faaliyette olduğunu göstermektedir. Habere göre, daha önce Manisa'daki Darüleytam yani yetimhane binası onarımına karar verilerek kapatılmış ve onarım masrafları için Manisa Bağcılar Bankası'na üçyüz küsur bin kuruş para yatırılmıştır. Oysa yönetim taşralardaki yetimhaneleri kapatarak çocukları İstanbul'a nakil kararı almıştır. Manisa mutasarrıflığı bunun üzerine söz konusu paranın Öksüz Kızlar

Sanayi Mektebi'ne tahsisini sağlamak için bir yazı ile valiliğe başvurmuştur³³. Bu küçük haber, bankanın bağçılara hizmeti yanında, yerel resmi makamlara ait nakitleri muhafaza işlevi gördüğüne de işaret etmektedir.

Bankanın işgal süresince faal olduğunu gösteren ve 13 ve 28 Mayıs 1921 tarihlerinde yayınlanan ilanı şu şekildedir:³⁴

“Bağcılarımıza bir suhulet-i mahsusa olmak üzere İtalya'nın en birinci (...) ayak ve AA marka kükürtlerinden mikdar-ı kâfi celb edilmiş olduğundan Manisa Bağcılar Bankası'na ve İzmir'de Yemiş Çarşusu'nda 22 numroda Manisa Bağcılar Banka şubesine müracaat edecek bağcılarımızın gerek fiyattan ve gerek kükürtlerin cinsinden memnun kalacaklarını temin ederiz.”

Yukarıda da belirtildiği gibi, banka Nizamnâme-i Dâhilisi'ne göre, her yılın Mayıs ayında yıllık olağan kongresini yapmak ve bunu da bir aya yakın bir süre öncesinde duyurmak zorundadır. Bu çerçevede bankanın 1922 yılı olağan kongresi için 20 Mayıs 1922 tarihini belirlediği, 4 Mayıs 1922 tarihli ilanından anlaşılmaktadır. İlan metni şu şekildedir:³⁵ *“Manisa Bağcılar Bankası bilumum hissedaranı 338 senesi muamelât ve hesabâtı için suret-i adiyede Rumi Mayıs'ın yirmisine müsadüf Efrenci 2 Haziran Cuma günü öğleden evvel saat 9'da Manisa'da Uzunyol'da ihzar olunan daire-i mahsusada ictimaa davet eder. Banka nizamnâmesinin 37'inci maddesi mucebince heyet-i umumiyyeye iştirak edecek hissedaran 42'inci madde mucebince sahib oldukları hisse senedâtını yevm-i ictimaadan nihayet onbeş gün evvel Manisa'da banka merkezine bi'libraz duhuliye varakalarını ahz eylemeleri ve ictimaada hazır bulunamayacak zevatın vekillerini mektubla müdüriyete bildirmeleri ilan ve beyan olunur.*

Ruznâme-i Müzakerat: 1-Heyet-i idare ve müfettiş raporlarının kıratı ve heyet-i idarenin tebrî-i teati. 2-338 senesi hisse temettüü hakkında karar ittihazı. 3-İzmir şubesinin idamesi. 4-Azadan müddeti hitam bulan üç zatın yerine diğerlerinin intihabı ve heyet-i idare azalarına verilecek hakk-ı huzurun tensibi. 5-Müfettiş intihabı ve geçen sene müfettişlerine verilecek ücretin tayini.”

Bu kongre hakkında da diğerlerinde olduğu gibi bilgi edinilememiştir. Muhtemelen gündemdeki konular görüşülmüş ve gereği yerine getirilmiştir. Basına yansımaları da ancak dikkat çekici bir yönünün ortaya çıkması ile mümkün olabileceği düşünülmektedir. 1922 olağan kongresinden yaklaşık iki

³³ Ahenk 1335.

³⁴ “Manisa” 1337.

³⁵ Sada-yı Hak 1338b.

buçuk ay sonra Büyük Taarruz başlayacak ve Manisa ile İzmir Yunan işgalinden kurtulacaktır.

İşgalden Kurtuluşun Ardından

Manisa'nın işgalden kurtulmasından yaklaşık üç ay geçtiği halde (Aralık 1922) bankanın faaliyete geçemediği şu haberdan anlaşılmaktadır:³⁶ *“Memleketin mabihî'l-iftiharî Manisa Bağcılar Bankası elan bir müdür bulup işe başlayamadı. Müdür-i sabık Şükrü Bey'in vazifesini terk ettiği tarihten beri banka hiçbir muamele yapmamaktadır. Mümaileyhin böyle bir zamanda çekilmesi doğru değildi.”*

Aslında bankanın faaliyete geçmemesinin tek nedeni müdür bulamaması değildir. Yunan işgal kuvvetleri Manisa'dan çekilirken, hatta çekilmeden iki gün önce şehri ateşe vermişler ve şehrin büyük kısmının yok olmasına neden olmuşlardı. Özellikle Manisa'nın ticari merkezinin yangında yok olması, Manisa Bağcılar Bankası'nı da etkilemiştir.

Nitekim bankanın Manisa'daki genel merkezi bu yangında harap olmuş, demirbaş eşya ve bina tamamiyle yanarak büyük zarar meydana gelmiştir. Fakat üç ayrı kasada tutulan esas kayıtlar, mücevherât ve nakit para zarar görmemiştir. Yunan işgali sona ererken bankanın Afyonkarahisar'daki buğdaylarına Yunan ordusu tarafından el konularak kullanılması da önemli ölçüde zarara yol açmıştır. Bankanın zarar etmesine neden olan diğer bir konu ise, işgal sırasında bazı Rum rençberlere mecburî olarak borç vermesidir. Borçlu Rumların Yunan ordusuyla kaçması, alacakların tahsil edilememesine ve dolayısıyla, bankanın zarara uğrayarak sıkıntıya düşmesine neden olmuştur³⁷.

1923 Temmuz'unda Manisa Türk Ocağı'nda yapılan bir toplantıda, halkın en önemli sorunu olarak üzüm fiyatlarının düşüklüğü konuşulurken Manisa Bağcılar Bankası da gündeme gelmiştir. Milletvekili Vasıf (Çınar) Bey, düşük fiyatın komisyoncular ile büyük tüccarlardan kaynaklandığını belirtirken, çözüm olarak *“Manisalılara üzüm ihracatıyla ve bağcılara ikrazat ile meşgul olmak üzere bir ‘Üzüm Müstahsiller Şirketi’ tesisini veyahud Manisa Bağcılar Bankası'nın ihyasını teklif”* etmiştir³⁸. Bu da bankanın henüz faaliyete geçemediğini, ama bazı beklentilere maruz kaldığını göstermektedir.

1924 yılına gelindiğinde, Manisa Bağcılar Bankası hâlâ istenilen seviyeye gelmemiş olmalı ki yeni bir bankanın kurulması gündeme gelmiştir. 1924 Şubat'ının sonlarına doğru İzmir'de toplanan Bağcılar Kongresi, bağcılara

³⁶ *Sada-yı Hak* 1338a.

³⁷ “İktisadi” 1340.

³⁸ “Manisa” 1923.

hizmet vermesi ve yardımcı olması için Bağcılar Bankası adıyla bir banka kurulmasını ciddi olarak gündemine almış ve tartışmıştır. Basında da bu bankanın nasıl kurulması ve işletilmesi gerektiği hakkında görüşler dile getirilmiştir. Özellikle, yalnızca bağcılara hizmet eden, yalnızca bağcılarının sorunlarıyla ilgilenen, temiz ve bilgili eller tarafından yönetilen, başlangıç sermayesi hükümetin desteği ile diğer büyük bankalardan sağlanan bir banka olması arzulanmıştır³⁹. Fakat, banka ile ilgili en büyük tartışma, bankanın merkezinin İzmir’de mi yoksa Manisa’da mı olması gerektiği hususunda yaşanmıştır. Manisa dışındaki il ve ilçelerden gelen delegeler İzmir’in merkezi bir şehir olması dolayısıyla, banka merkezinin de İzmir’de olmasını istemişler ve çoğunluk da bunu kabul etmiştir. Bunun üzerine Manisalı bağcılar en fazla üzüm üreten vilayet olarak buna itiraz etmişlerdir. Manisa Belediye Başkanı Bahri (Saritepe) Bey bağcılar adına kongreye bir telgraf çekerek, banka merkezinin Manisa’da olması hususunda ısrarlı olduklarını ve başka bir yerde olması halinde, kurulacak bankaya Manisa bağcılarının yardım etmeyeceğini bildirmiştir. Kongreye katılan Manisa delegeleri de aldıkları ve kongre genel kuruluna sundukları kararlar arasına, banka merkezinin Manisa’da olması, bölgenin önemli bir merkezi olduğu için İzmir’de de geniş yetkili bir şubesinin kurulması gerektiği görüşünü de koymuşlardır⁴⁰. Bu çaba ve tartışmalara rağmen yeni banka kurma girişiminin sonuçlanmadığı anlaşılmaktadır. Fakat bu çaba ve girişimin bağcılar ve bağcılıkla ilgili bir finans kurumunun, bu tarihlerde önemli bir ihtiyaç olarak görüldüğü söylenebilir. Bu da yeni bir banka kurmak yerine mevcut bankaya işlerlik kazandırma fikrini veya bununla ilgili çare arayışlarını gündemde tuttuğu anlaşılmaktadır.

1924 yılı ortalarında, Başbakan İsmet Paşa Manisa’yı ziyaret ettiğinde, bankanın durumu kendisine aktarılmış, o da bankanın hükümetin yardımıyla ihya edileceğini söylemiştir. Bunun üzerine Anadolu gazetesi, bankanın İzmir şubesi muhasebecisi Mustafa Bey’le bir mülakat yaparak bilgi almıştır. Mustafa bey’in verdiği bilgilere göre, banka gerekli olan kükürt ve göztaşı gibi şeyleri temin ederek bağcılara satmaktadır. Bundan başka, bağcılara ürettikleri üzümün karşılığında para verilmekte ve bu ürünlerin birden piyasaya sürülerek olumsuz piyasa şartlarına boyun eğmeleri engellenmektedir. Banka bu gibi üreticilerin ürünlerinin, isterlerse satışını da yapmaktadır. Ürünlerini hemen satmayanların mallarını merkez veya şubede depolayarak, uygun piyasa şartları için muhafaza etmekte ve cüzi bir komisyon ve depolama ücreti karşılığında, uygun fiyat söz konusu olduğunda satmaktadır. Piyasada komisyon ücreti %3 olduğu halde, banka bu hizmeti %1 ile yapmaktadır. Ayrıca 15 gün içinde satışı

³⁹ Çiftçi Necati 1924.

⁴⁰ “Bağcılar” 1924.

yapılan ürünlerden depolama ücreti almamakta, bu süreyi aşanlardan ise çuval başına beş kuruş tahsil etmektedir. Banka şahsi kefaletle rençber ve bağcılara sermayesi elverdiği oranda borç da vermekte ve bundan da %9 faiz ve %3 komisyon almaktadır.

Mustafa Bey, bankanın otuz bin hisse senediyle kurulduğunu, her hissenin 500 kuruş değerinde olduğunu, toplam 150.000 liralık hisse senedinin, ancak 109.000 liralık kısmının satıldığını ve 41.000 liralık kısmının ise elde kaldığını belirterek, bankanın sermaye yapısında 1924 yılına kadar bir değişiklik olmadığını da söylemiş oluyordu. Mustafa Bey bankanın merkezinin Manisa olduğunu fakat 1922 yangınında harap olduğunu, tek şubesinin de İzmir’de bulunduğunu belirtmiştir.

Mülakattan anlaşıldığı kadarıyla, bu tarihlerde bankanın karşı karşıya bulunduğu en büyük güçlük sermayesinin azlığıdır. Bundan dolayıdır ki rençbere gerektiği kadar hizmet verememektedir. Bunun çözüm yolu olarak Ziraat Bankası’na birkaç kez başvurulmuşsa da, ancak yedi bin liralık bir kredi alınabilmiştir. Bu da bankanın faaliyet alanı açısından çok önemsizdir. Diğer bankalar nezdindeki girişimlerden ise sonuç alınamamıştır. Bu nedenle hem banka yönetimi ve hem de Manisa il yönetimi hükümet nezdinde girişimde bulunmuştur. Bankanın bu bağlamdaki tek beklentisi, kredi imkanının yeterli seviyeye çıkarılmasıdır. Banka bu tarihlerde yalnızca bağcılar hakkındaki konularla ilgilenmektedir⁴¹.

Bu mülakatın içeriğinden çıkarılacak bir başka sonuç, bankanın kurulduğu tarihten sonraki yaklaşık 6,5 yıllık dönemde, ülkenin içinde bulunduğu olumsuz şartlar ve özellikle bölgedeki Yunan işgali nedeniyle büyüyemediği, yalnızca mevcut durumunu koruyabildiğidir.

Bankanın imkansızlıklarının 1925 yılında da sürdüğü, buna rağmen gücünün üzerinde bağcılara yardım ettiği, hâlâ satılamayan hisse senedinin bulunduğu basına yansımakla beraber, detaylı bilgi bulunmamaktadır⁴².

Bankanın 1925 yılı ortalarında verdiği “Manisa Bağcılar Bankası Şubesi’nden” başlıklı bir ilan, bağcılarının ihtiyacını karşılamaya yönelik çabalarına işaret etmektedir: “Bağcılarımızın tehvin-i ihtiyacı için İzmir’de Vakıf Hoca sokağında 17-11 numaralı mağazada fûruht etmekte olduğumuz Leder ve Lapçika markalı potaslarımızın büyük varili fiyatını yirmi liraya ve küçük varilini on liraya tenzil ettiğimiz cihetle gerek peşin para ile ve gerek

⁴¹ “İktisadi” 1340.

⁴² “Manisa” 1926.

Eylül onbeşine kadar vade ile mübayaât arzusunda bulunan müşterilerimize bu babda lazım gelen her türlü teshilâtı irâe eyleyeceğimizi ilan eyleriz.”⁴³

1926 yılı başlarına gelindiğinde, bankanın faaliyet alanına uygun olarak, bağlarda ortaya çıkan ve yayılmaya başlayan zararlı bir böcek için macun getirdiği ve satışa sunduğu, basında yer alan bir ilanından anlaşılmaktadır. İlan şu şekildedir: “*Manisa Bağcılar Bankası birkaç seneden beri âriz olarak tedricen daire-i sirayetini tevsii eden Nalbandoğlu böceklerinin bağlarımıza iras ettiği mühim derecedeki zarardan dolayı bağcılarının nenaflî ve bağcılığın temin-i âtisi için celb ettiği macunları ehven fiyat ve müsaid şeraitle bağcılara satmaktadır. Bağlarını bu muzır böcekden kurtarmak arzu eden bağcılarımızın fırsattan istifade etmelerini kendilerine tavsiye ederiz.*”⁴⁴

1926 yılı ortalarına gelindiğinde, yerel bir banka olarak Manisa Bağcılar Bankası’nın durumunun basına konu olduğu görülmektedir. Hizmet gazetesi başyazarı Zeynel Besim (Sun), 13 Mayıs’da yayınlanan makalesinde Batı Anadolu’nun iki önemli zirai ürünü olan incir ve üzümün üretim aşamasından satış aşamasına kadar, yaşanan sorunların aşılmasında bankaların önemine değinmiş, bu çerçevede de Manisa Bağcılar Bankası’nın durumunun pek iyi olmadığı yolundaki duyumlarını dillendirmiştir⁴⁵. Banka yetkililerinin bunu tekzip eden bir mektup göndermeleri üzerine, Zeynel Besim bu kez de imzasız bir yazıyla bankayı daha detaylı bir şekilde ele almıştır. Yazısının sonuna da bankanın gönderdiği açıklamayı koymuştur. “*Manisa Bağcılar Bankası Ne Halde?..*” başlıklı yazının metni şu şekildedir:

“Geçen defa mahsullerimizin tehlikeden kurtarılması için banka ihtiyacından ve bu meyanda da Manisa Bağcılar Bankası’ndan bahs etmişdik. Filhakika elde mevcud bir banka varken onu ihmal ederek yenisinin teşkiline teşebbüs mantıksız ve manasız bir şey olurdu.

Manisa Bağcılar Bankası maalesef henüz bizim istediğimiz derecede kuvvetli olmamakla beraber, küçük yardımlarla kökleşmeğe tamamiyle müstaidir. Manisa Bağcılar Bankası üzümçülüğümüzün istinad ettiği yegâne millî bir kuvvetdir. Onu behemehal tevsie ve faaliyetinde daha müsmir olacak bir hale ifrağa çalışmalıyız...

Manisa Bağcılar Bankası hakkında ‘eğer yanlış işitmediyse bankanın bugünkü hali ümidbahş olmakdan hayli uzaktır’ demişdik. Bu cümledeki maksadımız bankanın matlub derecede kuvvetli olmadığını ve bianenaleyh kendisine üzümlle alakadar her kaza tarafından hisseye iştirak suretiyle

⁴³ Yanık Yurd 1341.

⁴⁴ Yanık Yurd 1926.

⁴⁵ “İncir” 1926.

muavenet yapılması lüzumunu anlatmaktı. Banka çok şayan-ı şükrandır ki maksadımızı tamamiyle anlamış ve bize âtideki mektubu göndermek lütfunda bulunmuştur. Mektubda 'bankayı menafi-i maddiyelerine uygun görmeyen' bazı kimselerden de bahs ediliyor. Bu gibi eşhas hakikaten mevcudsa çok şayan-ı teessürdür. Mahsullerimizin selameti için bugün biz o vaziyetdeyiz ki mevcud müessesât-ı milleyeye hatta ferden dahi iştirak ederek onları günden güne kökleşdirmeye ve tevsie çalışmak farz-ı ayın olmuştur.

Bankanın 1925 bilançosunu büyük bir alaka ile tedkik ettik. Kudretinin fevkinde yapılan muaveneti takdir ve teşekkürle karşılamanın mümkün değildir. Manisa Bağcılar Bankası'na müstahsiller namına teşekkür ederken üzümlerimizle alakadar vilayat-ı mücavire kaza murahhaslarının da huzuriyle her halde bir kongre akdi hakkındaki nokta-i nazarımızda ısrar ediyoruz. Bu kongrede elde mevcud olduğu bilançodan anlaşılacak hisse senedâtına mahall-i sarf bulunmalı ve bankayı muhitin ihtiyacına cevap verebilecek bir hale koymak için ne lazımsa yapılmalıdır.

Bankanın Mektubu

İzmir'de münteşir Hizmet gazetesi baş muharrir-i muhterem Zeynel Besim Bey Efendi'ye

Efendim;

Muhterem Hizmet'in 13 Mayıs 1926 tarihli nüshasında [İncir ve Üzümlerimizi Ancak Banka Kurtarabilir] serlevhali makalesinin bir fıkrasında müessesemiz hakkında [eğer yanlış işitmediyse bankanın bugünkü hali ümidbahş olmakdan hayli uzaktır] deniliyor ve aynı zamanda bu istihbaratın yanlış olması temenniyatı da izhar buyuruluyor. Bu temenniyatınıza teşekkür ederiz. Ancak işaat-ı vakianın ne gibi esaslara müstenid olduğunu bilemiyorsak da bankayı menafi-i maddiyelerine uygun görmeyen bazı kimseler tarafından arasına isnaddan geri kalmadığına şahid oluyoruz. Binaenaleyh banka çok temiz ve çok nezih bulunduğu cihetle her ne şekilde olursa olsun banka aleyhine vaki olan işaat-ı mezkureyi red ve tezkib etdiğimizizin lütfen neşrini rica ederiz.

Bugün müstahsillere kudret-i maliyesi derecesinde ve çok müsaid şeraitle hizmet edebildiğine kani bulunan banka ufak bir yardımla daha büyük bir eser-i istidad gösterecek mahiyeti haizdir. Bunu isbat için 1925 senesi bilançomuzu takdim ediyoruz. Mahaza Mayıs'ın yirmi ikinci Cumaertesi günü akdi mukarrer olan bankamız hissedarân heyet-i umumiyesi ictimai Manisamızın çok kıymetli mebusları canibinden telgrafla vaki olan taleb ve gösterilen arzu üzerine Haziran'ın yirmi dördüncü Perşembe gününe talik edilmiş olduğundan bankamız hakkında daha yakından bir intiba hasıl edebilmek üzere yevm-i

mezkûrda saat dokuz raddelerinde Manisa'ya bizzat teşriflerini maalihtiram rica eyleriz efendim.

*Manisa Bağcılar Bankası*⁴⁶

Bankanın tekzip yazısında, Mayıs içinde yapılması gereken 1926 yılı olağan kongresinin, Manisa milletvekillerinin isteği ile 24 Haziran Perşembe gününe ertelendiği belirtilmektedir. Bilindiği üzere, 15 Haziran 1926'da İzmir'de Mustafa Kemal Paşa'ya suikast girişimi ortaya çıkmış ve ülke gündemi bir süre bu konuya odaklanmıştır. Dolayısıyla Manisa Bağcılar Bankası'nın bu kongresi ile ilgili basına yansımış bir bilgiye tesadüf edilememiştir.

1927 yılı bankanın aynı zamanda onuncu yılıdır. Bankanın 1927 yılı Mart başlarında verdiği ilandan, önemli bir kısmının yanmasından dolayı, hisse senetlerinin tümüyle değiştirilmesine karar verildiği anlaşılmaktadır. İlandan öğrenildiğine göre, banka 1926 yılında bağcılardan %3 oranında makbuz karşılığı para almıştır ve bu makbuzları hisse senedine dönüştürmeye de karar vermiştir. Bu işlemler için haftada iki gün belirlenmekle beraber, bu yetersiz görülmüş ve işlemlerin hızlandırılması için, ilgililerin her gün bankanın Kurşunlu Han dâhilindeki merkezine başvurması istenmiştir⁴⁷.

Bu tarihten yaklaşık bir hafta sonra bankanın yıllık olağan toplantısı için şu ilan yayınlanmıştır:⁴⁸

“Manisa Bağcılar Bankası'ndan

Manisa Bağcılar Bankası alelade ictima etmek üzere laakal on hisseye malik olan hissedarlarını Nisan'ın Onuncu Pazar günü Manisa'da Uzun Yol'da ihzar edilen daire-i mahsusaya davet eder.

Ruzmane-i Müzakerat:1-Heyet-i idare ve teftişkiye raporlarının kıratı. 2-926 senesi bilançosunun tasdiki ve heyet-i idarenin tebriye-i zimmeti. 3-Hisse-i temettü tevziine müsaade itası. 4-Kıdem itibariyle çıkan üç azanın yerine yeniden intihab icrası. 5-Bir murakıb tayini.”

Birçok olağan kongre gibi, bu kongrenin sonuçları da basına yansımamıştır. Bu da gündemin rutin şekilde sonuçlandığı izlenimi uyandırmaktadır.

Manisa ile ilgili başka bir haberdan, 1927 yılı başlarında bankanın müdürlüğünün Kenan Bey adlı bir şahıs tarafından yürütüldüğünü ve Kenan Bey'in aynı zamanda bu tarihlerde Manisa Borsası'na reis seçildiği

⁴⁶ “Manisa” 1926.

⁴⁷ Hizmet 1927a.

⁴⁸ Hizmet 1927b.

öğrenilmektedir⁴⁹. Kenan Bey'in bu görevi uzun yıllar sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Nitekim 1931-1932 yıllarında da bankanın müdürüdür ve aynı zamanda 1931 yılında Cumhuriyet Halk Fırkası il başkanıdır⁵⁰.

1927 yılında bankayı küçük çapta da olsa gündeme getiren konu, İzmir'de yayınlanan Anadolu gazetesi tarafından düzenlenen ve şehirlerimizde ihtikâr olup olmadığına, varsa çaresinin ne olduğuna dair bir ankettir⁵¹. Bu ankete Manisa'dan gönderilen okuyucu görüşlerinde, en fazla şikayet olunan konulardan birisi aylık %5 olan faizlerin yüksekliğidir⁵². Faizlerin yüksekliği konu olunca Bağcılar Bankası'na da değinildiği görülüyor. Horasanlıoğlu Musa Kâzım imzalı olup ankete gönderilen bir yazıda şöyle deniliyor:

“Demek istiyorum ki ihtikârın önüne tecrübe ile geçilmez, ancak millî bankalarımızın bu son ihtiyaçların ref ve izalesiyçün fedakârlıkda bulunmaları lazımdır. Ayda yüzde beş faiz kimler verir?”

İşte meselenin ruhu buradadır: Bir kere bizim Manisamız ahalisinin hali ve daha doğrusu halimiz şudur: Kânun-ı sâniîçinde Bağcılar Bankamız ikrazat yapar, banka her muhtacın ihtiyacını temine kudreti olmadığından, nakdinin mevcudu üzerine tevziat yapar ki 100'den 300 liraya kadardır. Sonra Nisan ve Mayıs'da Ziraat Bankası kefalet-i müteselsile ikrazatı yapar, bu da (50'den 300)e kadardır. Buradan da alabilen alır, bunların itibarisi orta halde olanlarla daha zayıf itibarda bulunanlardır.”

Okuyucu yazının devamında, alınan borçların sair masraflarını da hesaplayarak, faizin yıllık %21'e ulaştığını belirtiyor. Piyasadan gayri resmi yollarla faizle para alanların ise, ayda %5 faiz vermek zorunda kaldıklarını belirtiyor. Çare olarak da, aralarında Bağcılar Bankası'nın da bulunduğu millî bankaların Haziran, Temmuz ve Ağustos aylarında da borç para vermelerini öneriyor⁵³.

Bankanın zaman zaman resmi kurumlara da kredi verdiğine dair bir örneğe, 1928 yılı başında toplanan İl Genel Meclisi tutanaklarında da rastlanmaktadır. Buna göre, İl Genel Meclisi 1925 yılında Bağcılar Bankası'ndan on bin lira almış ve 1927 yılında faiziyle birlikte geri ödemesini tamamlamıştır⁵⁴.

⁴⁹ Hizmet 1927c.

⁵⁰ T.C. Manisa 1932, 136; Hizmet 1931; Hizmet 1932.

⁵¹ “Anket” 1927.

⁵² “Anket” 1927.

⁵³ Anadolu 1927.

⁵⁴ Manisa Vilayeti 1928, s.33.

Bankanın Merkez ve Şubesi

Banka Manisa'da kurulmuş ve merkezi de Manisa şehri olmuştur. Kuruluşunu takip eden on yıllık zaman diliminde de merkez dışında tek şubesi olmuştur. Bu şube de Batı Anadolu'nun önemli ticari merkezi olan İzmir'dedir. Ayrıca Manisa'ya yakınlığı ve bazı yörelerinde üzüm üretiminin yapılması da, faaliyet alanını bağcılar ve bağcılıkla ilgili olarak belirleyen banka için şube açma gereksesi olmuş olmalıdır.

Banka kuruluş sürecinde toplantılarını Manisa İT Kulübü'nde gerçekleştirmiştir. Kuruluşunun ardından bankanın binasının nerede bulunduğu dair, açık bir bilgi bulunmamaktadır. Fakat 1922 büyük yangınında yanarak tahrip olan merkezin, Kurşunlu Han civarında olduğu söylenebilir. Borsa binasının karşısına denk gelen ve 1984 Yılında kapandığı tarihe kadar faaliyet gösterdiği binanın bulunduğu yer olması ihtimali vardır. 1927 yılında verilen bir duyurudan anlaşıldığı kadarıyla, bankanın yangın sonrasında yeni bir bina inşa ettirememiş olduğu ve Kurşunlu Han bünyesinde faaliyet gösterdiği anlaşılmaktadır⁵⁵. İzmir şubesinin ise 1921 yılında verilen bir ilana göre, Yemiş Çarşısı'nda 22 numarada bulunduğu anlaşılmaktadır⁵⁶. Banka'nın İzmir şubesinin 1922 yangınından zarar görmediği anlaşılmaktadır. Şube muhasebecisi Mustafa Bey'le 1924 yılında yapılan mülakatta, Manisa merkezinin yangında harap olduğu ve zarara uğradığı belirtilirken, İzmir şubesiyle ilgili olarak benzer bir durumdan söz etmemiş olması bunu teyid etmektedir.

Dönemin kaynaklarında bankanın başka bir şubesinin varlığından söz edilmemektedir. Dolayısıyla Manisa Bağcılar Bankası dediğimizde, merkezi Manisa'da ve tek şubesi de İzmir'de bulunan, sınırlı bir örgütlenmeden söz etmiş bulunuyoruz.

Bankanın Dönem İçindeki Mali Durumu

Cumhuriyet'in ilk yıllarında faaliyette bulunan bankalar arasında, sermaye itibarıyla büyüklük sıralaması yapıldığında, Manisa Bağcılar Bankası'nın 31 banka arasında 14. sırada yer aldığı görülmektedir (Tablo 1). Ancak 1928 yılı resmi rakamlarına dayanan bu sıralama, Bağcılar Bankası'nın sermaye açısından yeterli seviyede olduğu anlamına gelmemektedir. Nitekim kurtuluştan sonra tekrar faaliyete geçen bankanın en büyük sıkıntısı sermayesinin azlığıdır. Bu nedenle hükümetten kredi beklentisi içinde

⁵⁵ *Hizmet* 1927a.

⁵⁶ "Manisa" 1337.

Manisa Bağcılar Bankası: Kuruluşu ve Örgütlenme Süreci (1917-1927)

olmuştur⁵⁷. Buna rağmen, Cumhuriyet'in ilanından sonra bankanın kısıtlı imkanlarla, giderek artan oranda kâr elde ettiği görülmektedir. Buna göre banka, 1925'de 10.546, 1926'da 9.297, 1927'de 27.813, 1928'de 38.471, 1929'da 29.413 lira kâr elde etmiştir⁵⁸. Bankanın 1924 yılında itibarî sermayesi 150.000, tahsil sermayesi 92.000 liradır⁵⁹. İtibari sermayesi 1927 yılında iki katına, yani 300.000 liraya yükseltilen bankanın⁶⁰, aynı itibari sermaye ile 1929 yılında tahsil sermayesini 195.000 liraya yükselttiği anlaşılmaktadır⁶¹.

Tablo 1: 1928 yılında Türkiye'deki millî bankaların sermaye büyüklüklerine göre sırası⁶²

1. Türkiye Ziraat Bankası	30.000.000	17. Konya İktisadi Millî Bankası	150.000
2. Emlak ve Eytam Bankası	20.000.000	18. Niğde Çiftçi ve Tüccar Bank.	100.000
3. Sanayi ve Maadin Bankası	6.178.108	19. Karaman Çiftçi Bankası	100.000
4. Türkiye İş Bankası	4.000.000	20. İstanbul Esnaf Bankası	100.000
5. İstanbul Emniyet Sandığı	1.047.300	21. Aksaray Halk İktisat Bankası	100.000
6. Türk Ticaret ve Sanayi Bank.	1.000.000	22. Bor Zürra ve Tüccar Bankası	100.000
7. Türkiye İmar Bankası	1.000.000	23. Ermenak Ahali Bankası	100.000
8. Adapazarı Türk Ticaret Bank.	1.000.000	24. Aydın Millî Bankası	100.000
9. İzmir Esnaf ve Ahali Bankası	1.000.000	25. Karaman Millî Bankası	100.000
10. Akşehir Bankası	1.000.000	26. Kocaeli Halk Bankası	100.000
11. Akhisar Tütüncüler Bankası	500.000	27. Denizli İktisat Bankası	100.000
12. Eskişehir Bankası	500.000	28. Nevşehir Bankası	50.000
13. Konya Türk Ticaret Bankası	500.000	29. Trabzon Bankası	50.040
14. Manisa Bağcılar Bankası	300.000	30. Ürgüp Tüccar ve Zürra Bank.	30.000
15. Akseki Ticaret Bankası	250.000	31. Bor Esnaf Bankası	25.000
16. Adapazarı Emniyet Bankası	200.000		

Tablo 2: Bağcılar Bankası'nın 1923-1927 yılları zirai ve ticarî kredilerinin genel dökümü⁶³:

Yıllar	Zirai Kredi (TL)			Ticarî Kredi (TL)		
	Verilen	Tahsil olunan	Bakiye kalan	Verilen	Tahsil olunan	Bakiye kalan
1923	111.927	76.121	35.806	67.165	63.914	2.251
1924	112.714	66.855	45.859	723.680	707.761	15.919
1925	96.427	48.214	12.213	1.378.436	1.332.550	45.886
1926	94.931	76.943	17.988	2.004.035	1.931.892	72.143
1927	164.044	129.412	34.632	3.572.120	3.399.489	172.631

Bankanın 1923 sonrasındaki zirai ve ticari olarak verdiği kredi durumuna bakıldığında, 1924'den sonra daha çok ticari kredi ağırlıklı çalıştığı

⁵⁷ Anadolu 1340.

⁵⁸ İstatistik Yıllığı 1930, s.281-282; M. Ziya Lütfi 1929, s.260'dan sonraki tablo.

⁵⁹ M. Ziya Lütfi 1929, s.179.

⁶⁰ İstatistik Yıllığı 1930, s.281.

⁶¹ M. Ziya Lütfi 1929, s.179.

⁶² İstatistik Yıllığı 1930, s.259-306.

⁶³ Cumhuriyette 1933, s.29.

görülmektedir. 1923-1927 yıllarında zirai kredi kullanımı yaklaşık 95.000-164.000 lira aralığında gerçekleşirken, ticari kredi kullanımı 67.000-3.572.000 lira aralığında gerçekleşmiştir (Tablo 2).

Sonuç

II. Meşrutiyet dönemi iktisadi hayatında millî nitelikteki dönüşüm çabalarından birisinin de bankacılık olduğu açıktır. İttihatçılar kredi kurumlarının ülke ekonomisinde oynadıkları rolün farkına varmışlardı. Özellikle yabancı sermayenin etkin olduğu bu alanın denetlenmesi gereğine inanmışlardı. Kredi mekanizmasını ve kurumlarını, milletin itibarı ile eşdeğer görmeleri de bundandır. İttihatçıların millî bankacılıkla ilgili görüşleri, 1908'den itibaren gelişen ve güçlenen bir çizgide oluşmuştur⁶⁴.

Savaşla birlikte benimsenen millî iktisat görüşleri, millî bankacılığı ön plana çıkardı⁶⁵. Osmanlı Bankası'nın yerini alacak millî sermayeli bir devlet bankasının kurulması zorunluluk olarak görülmekle beraber, Osmanlı Bankası'nın devlet bankası olarak ayrıcalığının 1925'e kadar sürecek olması, bu düşüncenin hayata geçirilmesini engelliyordu. Bu nedenle, kurulacak olan millî bir bankanın, zamanla devlet bankasına dönüştürülmesi ve nihayetinde Osmanlı Bankası'nın yerini alması yöntemi benimsendi. Bu amaçla 1918 yılında Osmanlı İtibar-ı Millî Bankası kuruldu⁶⁶.

II. Meşrutiyet yıllarında finans alanındaki ihtiyaçlar, millî bir devlet bankasının kurulması ile sınırlı değildi. Ülke genelindeki kredi ihtiyaçlarını karşılamak için, İT'nin desteği ve teşviki ile, taşrada da millî bankacılığa yönelim söz konusu olmuştur⁶⁷. Bunlardan ilki, 1909'da Konya'da komandit şirket olarak kurulan, 1911'de anonim şirkete dönüşen ve nihayet I. Dünya Savaşı yıllarında da, Konya Millî İktisat Bankası adını alan bankadır. Bu bankayı sırasıyla Millî Aydın Bankası (1914), İslam Ticaret Bankası (Adapazarı 1914), Karaman Millî Bankası (1915), Köy İktisat Bankası (Kayseri 1916), Kayseri Millî İktisat Anonim Şirketi (1916), Akşehir Osmanlı İktisat Anonim Şirketi (1916) gibi finans kuruluşları izlemiştir⁶⁸.

Taşradaki bankalardan özellikle Batı Anadolu'dakilerin, sendikalaşarak piyasaya fiyat dikte eden, yabancı ve gayrimüslim büyük tüccarın gücünü zayıflattığı açıktır⁶⁹. Bu çerçevede, Manisa Bağcılar Bankası'nın da, özellikle

⁶⁴ Toprak 1982, s.130.

⁶⁵ Toprak 1982, s.138.

⁶⁶ Toprak 1982, s.138-139.

⁶⁷ Toprak 1982, s.153.

⁶⁸ Toprak 1982, s.153-163.

⁶⁹ Toprak 1982, s.168.

üzüm ticaretinde bu işlevi gördüğü söylenebilir. Ayrıca millî iktisat politikasının amacına uygun olarak, sermaye biriktirme düşüncesinin gelişimine katkı sağladığını da söylemek mümkündür.

Manisa Bağcılar Bankası'nın Manisa Mutasarrıfı Tevfik Bey ve İT Manisa teşkilatının girişimleriyle, 1917 yılı ortalarında başlatılan çalışmalar neticesinde, 1917 yılı sonlarında kurulduğu görülmektedir. Çok açık bir biçimde bir İT girişimi olan bankanın ilgi alanı, büyük ölçüde bağcılar ve bağcılık olarak belirlenmiştir. Ancak savaşın son yılının (1918) başında faaliyete geçebilen bankanın, savaş şartlarından ve özellikle 1919-1922 yıllarındaki Yunan işgalinden, olumsuz yönde etkilendiği anlaşılmaktadır. Kurtuluştan sonra, işlevini bir süre tam olarak yerine getirememesinin nedeni, Yunan işgali ve 1922 yangınının neden olduğu tahribat ve zararlardır. Hükümetten ve diğer büyük bankalardan istediği oranda destek alamayan bankanın, kendi imkânları çerçevesinde işlevini yerine getirdiği ve ayakta kalabildiği söylenebilir. Dolayısıyla, bankanın 1917-1927 yılları arasındaki 10 yıllık dönemini, temelde üçe ayırmak mümkündür: Kuruluş dönemi (1917-1918), ölüm kalım dönemi (1919-1922) ve yeniden canlanma dönemi (1923-1927).

Bankanın 1923-1927 dönemindeki mevduat ve kredi durumuyla ilgili olarak da şunlar söylenebilir: 1924'ten sonraki dönemde Türkiye'de mevduatın arttığı, aynı zamanda kredi hacminde de büyümenin görüldüğü bir süreç yaşanmıştır⁷⁰. Manisa Bağcılar Bankası'nın da mevcut veriler ışığında, bu eğilime uygun bir gelişim sergilediği söylenebilir. Bankanın dönem içinde zirai kredi oranının, ticari kredi oranından çok gerilerde kalması da (bkz. Tablo 2), dönem içindeki genel kredi dağılımıyla uyumludur⁷¹.

⁷⁰ Tezel 1986, s.110.

⁷¹ Tezel 1986, s.114.

KAYNAKLAR

- BOA, *DUIË* Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Dosya Usulü İradeler Tasnifi*, 121/14, Lef 3.
- BOA, *MV* Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Meclis-i Vükela Mazbataları*, 248/8.
- Ahenk* 1335 *Ahenk*, 18 Ağustos 1335.
- Anadolu* 1340 *Anadolu*, 30 Temmuz 1340.
- Anadolu* 1918a *Anadolu*, 5 Haziran 1918.
- Anadolu* 1918b *Anadolu*, 19, 25 Haziran 1918.
- Anadolu* 1918c *Anadolu*, 29 Temmuz 1918.
- Anadolu* 1927 *Anadolu*, 23 Teşrin-i sâni 1927.
- “Anket” 1927 “Anket Açdık! Muhterem Karilerimizden Soruyoruz: Şehirlerimizde İhtikâr Var mı, Yok mu? Sizin Fikrinizce Men’i Çareleri Nelerdir?”, *Anadolu*, 17 Teşrin-i sâni 1927.
- Atasagun 1943 Yusuf Saim Atasagun, *Türkiyede Zirai Kredi: Cild III, Türkiyede Zirai Borçlanma ve Zirai Kredi Politikası*, İstanbul 1943.
- “Bağcılar” 1332 “Bağcılar Bankası”, *İktisadiyat Mecmuası*, Yıl 1, Sayı 40 (19 Kânun-ı sâni 1332 [1 Şubat 1917]).
- “Bağcılar” 1924 “Bağcılar Bankası Hakkında”, *Türk Sesi*, 27 Şubat 1924.
- Cumhuriyette* 1933 Manisa Ticaret ve Sanayi Odası, *Cumhuriyette 10 Yıllık Yürüyüş - 29 Birinci Teşrin 933*, İzmir (ty).
- Çiftçi Necati 1924 Çiftçi Necati, “Bağcılar Bankası”, *Türk Sesi*, 24 Şubat 1924.
- Hizmet* 1927a *Hizmet*, 10 Mart 1927.
- Hizmet* 1927b *Hizmet*, 18 Mart 1927.
- Hizmet* 1927c *Hizmet*, 23 Mart 1927.
- Hizmet* 1931 *Hizmet*, 23 Nisan, 7 Haziran, 1931.
- Hizmet* 1932 *Hizmet*, 3 Mart 1932.
- “İktisadi” 1340 “İktisadi Meselelerimizden Manisa Bağcılar Bankası”, *Anadolu*, 30 Temmuz 1340.
- “İncir” 1926 “İncir ve Üzümlerimizi Ancak Banka Kurtarabilir” *Hizmet*, 13 Mayıs 1926.
- İstatistik Yıllığı* 1930 Türkiye Cumhuriyeti Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, *İstatistik Yıllığı Üçüncü Cilt - 1930*, Ankara 1930.
- M. Ziya Lütfi 1929 M. Ziya Lütfi, *Sene 929 İzmir Mıntıkası Ticaret ve İktisadiyatı*, İzmir (ty).

Manisa Bağcılar Bankası: Kuruluşu ve Örgütlenme Süreci (1917-1927)

- “Manisa” 1333 “Manisa Bağcılar Bankası Heyet-i İdaresi’nden”, *İktisadiyat Mecmuası*, Yıl 2, Sayı 49 (15 Mart 1333 [15 Mart 1917]).
- “Manisa” 1337 “Manisa Bağcılar Bankası”, *Sada-yı Hak*, 13, 28 Mayıs 1337.
- “Manisa” 1919 “Manisa Bağcılar Bankası’ndan”, *Müsavat*, 8, 18 Nisan 1919.
- “Manisa” 1923 “Manisa ve Akhisar’da -2-”, *Türk Sesi*, 19 Temmuz 1923.
- “Manisa” 1926 “Manisa Bağcılar Bankası Ne Halde ?” *Hizmet*, 23 Mayıs 1926.
- Manisa Vilayeti* 1928 *Manisa Vilayeti Umumi Meclisinin 1927 Senesindeki Toplanmasına Ait Zabıtname ve 1928 Senesi Adi ve Fevkal'ade Bütçeleri*, Manisa, (ty).
- Müsavat* 1919 *Müsavat*, 8, 18 Nisan 1919.
- Ökçün 1975 A.Gündüz Ökçün, "1909-1930 Yılları Arasında Anonim Şirket Olarak Kurulan Bankalar", *Türkiye İktisat Tarihi Semineri*, Ed. Osman Okyar, Ankara 1975.
- Sada-yı Hak* 1338a *Sada-yı Hak*, 12 Kânun-ı evvel 1338.
- Sada-yı Hak* 1338b *Sada-yı Hak*, 4 Mayıs 1338.
- Said Âli 1335 Said Âli (Manisa), “Manisa Bağcılar Bankası”, *Hukuk-ı Beşer*, 3 Mayıs [1]335.
- T.C. Manisa* 1932 *T.C. Manisa Vilayeti Hakkında Tabii Coğrafi, Tarihi, İdari, İktisadi, İctimai Malumatı Cami Mecmuadır*, İzmir 1932.
- Tezel 1986 Yahya S. Tezel, *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950)*, Ankara 1986.
- Toprak 1982 Zafer Toprak, *Türkiye’de “Milli İktisat” (1908-1918)*, Ankara 1982.
- “Türklük” 1333 “Türklük Şuunu: Şirketler”, *Türk Yurdu*, yıl 6, cilt 12, sayı 2 (15 Mart 1333 [15 Mart 1917]).
- Türk Yurdu* 1332 *Türk Yurdu*, yıl 5, cilt 11, sayı 12 (2 Şubat 1332 [15 Şubat 1917]).
- Yanık Yurd* 1341 *Yanık Yurd*, 23 Ağustos 1341.
- Yanık Yurd* 1926 *Yanık Yurd*, 19 Kânun-ı sâni 1926.

Nejdet Bilgi

Nejdet Bilgi